

BOEKBESPREKING

HISTORISCHE AVANT- GARDE EN HET THEATER

Peter Benoy & Jaak Van Schoor, red., *Historische Avant-Garde en het theater in het Interbellum*, Brussel: ASP, 2011, 167p. (ISBN: 978 90 5487 803 2)

Naar aanleiding van de honderdste verjaardag van het verschijnen van Marinetti's Futuristisch Manifest organiseerde het Vlaams centrum van het ITI in samenwerking met de VUB in 2009 een colloquium over de historische avant-garde en het theater. De bijdragen tot dit colloquium werden gebundeld en onder redactie van Peter Benoy en Jaak van Schoor uitgegeven. Dit is een interessant initiatief want, zoals de editors zelf aangeven in een kort "Woord vooraf", werd het Europese theater in het begin van de twintigste eeuw beheerst door grote regisseurs als Stanislavski, Reinhardt, Craig en Appia die het theater grondig vernieuwden maar slechts weinig voeling hadden met het subversieve en provocerende karakter van de avant-gardisten, die zelf ook niet erg op het als burgerlijk bestempelde theater gericht waren. De eigenlijke avant-garde van futuristen en dadaïsten is daardoor in de theaterstudie enigszins onderbelicht gebleven. Deze bundel tracht die leemte aan te vullen, want er zijn wel degelijk, ook in België, experimenten opgezet en zelfs theaterteksten geschreven die nauw aanleunden bij de avant-garde.

In een uitvoerige inleidende bijdrage bespreekt Willem Elias het concept "avant-garde". Een algemeen kenmerk is natuurlijk dat de avant-garde breekt met de bestaande regels. Binnen die algemene attitude ziet hij het breken met de nood aan representatie, het breken van ruimtelijke ordeningen die verband houden met sociale hiërarchieën en het breken met het lineaire tijdsverloop als belangrijkste kenmerken. Dit resulteert ook in een anti-ideologische politieke dimensie van de avant-garde. Elias benadert zijn onderwerp vanuit het oogpunt van de beeldende kunst maar wijst ten slotte toch op een theaterstuk dat een exponent is van de beweging, namelijk Alfred Jarry's *Ubu Roi*.

Dit stuk komt ook uitvoerig ter sprake in de zeer concrete studie van Peter Benoy. In een goed gedocumenteerde studie bespreekt hij drie historische voorstellingen die aan het interbellum vooraf gaan: *Ubu Roi*, de belangrijkste voorloper, *Maiakovski-tragedie* (1913) van Vladimir Maiakovski, de eerste futuristische voorstelling in Rusland en Guillaume Apollinaires *Les mamelles de Tirésias* (1917) dat aan het begin staat van het Franse avant-gardetheater. In de drie gevallen waren de auteurs

nauw betrokken bij de productie en alle drie verliepen ze in een schandaalsfeer. Het verwondert dan ook niet dat de provocatie in dit theater als een dramaturgische categorie kan beschouwd worden, zoals Henri Béhar doet in zijn bijdrage.

Onder de titel "From Avant-garde to Mainstream" behandelt Günter Berghaus het futuristisch theater van de jaren 20 in Italië. Een centrale figuur hier is Enrico Prampolini die opviel door zijn decorontwerpen in zijn Teatro del Colore in 1920 in het Teatro Argentino in Rome en zijn werk later voortzette in Parijs. Een van de meest revolutionaire en utopische projecten was F.T. Marinetti's Totaaltheater van 1933. Dit had een cirkelvormige constructie met verschillende niveaus terwijl het publiek op roterende stoelen zat omringd door o.m. tafels met drank en voedsel. Simultaanacties evenals projectie van filmbeelden etc. maakten deel uit van het spektakel. (Cf p.85-86).

In Vlaanderen is de exponent van het modernisme en meer bepaald van het constructivisme het Vlaamse Volkstoneel in zijn tweede periode onder leiding van Johan de Meester jr. Dit fenomeen wordt besproken door Frank Peeters. Hoogtepunten waren de producties van Anton van de Veldes *Tijl* (1926) en Vondels *Lucifer* (1927). De constructivistische stijl verlegde het theatrale zwaartepunt van de tekst naar de speler. Het VVT experimenteerde met acteesystemen en bracht dans en acrobatie op de scène. Ook met de ruimte werd geëxperimenteerd: ze werd als het ware een "machine à jouer". Peeters breekt zijn verhaal wel abrupt af want ook een regisseur als Lode Geysen werkte in deze stijl verder. Hij had radicale opvattingen over de scenografie en realiseerde belangwekkende, vaak controversiële producties zoals zijn *Julius Caesar* in 1931.

De Teirlinck-kenner Jaak van Schoor bespreekt systematisch de connecties tussen het werk en de opvattingen van Herman Teirlinck en de grote Russen zoals Meyerhold, de Pitoëffs en Tairov. Hij wijst ook op de voorstellingen die hij met de studenten van het instituut Ter Kameren in Brussel organiseerde waarbij hij bv onderzocht welke stoffen het best bij theaterkostuums konden gebruikt worden en hoe ze beschilderd konden worden. Dat gebeurde onder invloed van de Russisch-Oekraïense Sonia Delaunay.

De figuur van Michel de Ghelderode mocht niet ontbreken in dit boek. Hij werkte immers nauw samen met het Vlaamse Volkstoneel. Laurence Pieropan gaat vooral in op de productie van *Pantagleize* (1928). David Willinger bespreekt het werk van de vrijwel onbekende Belg Georges Linze die onder de titel *Cinq Evènements* in 1933 vijf stukjes publiceerde die in verschillende opzichten aanleunen bij het Italiaanse futuristische theater.

Evelien Jonckheere die al eerder een boek publiceerde over het vari  t  theater rond de eeuwwisseling, toont hier aan dat elementen uit het futurisme hun weg vonden in de wereld van het entertainment. Haar bijdrage bevat een aantal illustraties waarvan er eentje tot verrassing van de lezer in de bijdrage van Peter Benoy terecht gekomen is (p.51)!

Deze publicatie mist wel een beetje cohesie maar behandelt zoals gezegd een onderbelicht onderwerp en werpt licht op vele, soms onbekende figuren en producties.

Jozef DE VOS